

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Kersi Hausenberg

Eesti lastekaitsetöötajate tõlgendus lapsesõbralikust õigusemõistmisest

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kersti Hausenberg

01.06.2016

ABSTRACT

Estonian child protection workers interpretation of Child-friendly justice

The aim of this study is to give an overview of Child-friendly justice in Estonia through the eyes of a child protection worker. In the system of child-friendly justice it is necessary to take into consideration the best interest of the child. To ensure the child's best interests it is important that the child is given an opportunity to participate in justice. It has to be accessible for all children focused on age and the need of the child. There are many guidelines for all the professionals who are working with children in order to reinforce their daily practice in the best interests of children. Child protection workers play an important role in the administration of justice. They are the main professionals who ensure the child's well-being considering the child development, age and circumstances of the particular case. The empirical information was gathered from three child protection workers through an half-constructed expert interview. The data has been analysed through the method of qualitative analysis. The main findings from this bachelor thesis are that it is important to always act in the best interest of the child. It is necessary that the child is heard and has received age sufficient information. The analysis also show that there are not enough child protection worker in Estonia and the lack of time creates an overload of employees. Cause children are exposed to various fields and specialists, it is also important that we acknowledge a bigger picture of Child-friendly justice.

Keywords: child-friendly justice, children's rights, child protection worker, child's best interest

SISUKORD

ABSTRACT.....	3
SISSEJUHATUS.....	6
I PEATÜKK: TEOREETILINE ÜLEVAADE	9
1.1 Uus lapseõlve kontseptsioon ja lapsesõbraliku õigusemõistmise vajadus.....	9
1.2 Lapse õigused.....	11
1.2.1 Lapse osalusõigus	12
1.2.2 Lapse õigus olla ära kuulatud	13
1.2.3 Lapse õigus teabele	14
1.3 Lapse heaolu määratlemine.....	15
1.3.1 Lapse parim huvi.....	16
1.4 Probleemi seade	16
II PEATÜKK: METOODIKA	18
2.1 Metodoloogiline lähtekoht	18
2.2 Andmekogumismeetod	18
2.3 Uurimuse käik.....	19
2.4 Uurimuse eetiline aspekt.....	19
2.5 Analüüsimeetod.....	20
2.6 Uuriija reflektiivsus.....	20
III PEATÜKK: ARUTLEV ANALÜÜS	21
3.1 Lapse parima huvi määratlemine	21
3.2 Lapse õigus olla ära kuulatud	24
3.3 Lapse õigus teabele	26
3.4 Lapsesõbraliku keskkonna ja turvalisuse loomine.....	28
3.6 Peamised probleemid	29
3.6.1 Erinevused piirkondades	30

3.6.2. Töötajate vähesus	31
3.7 Teiste alade spetsialistide teadlikkuse tõstmine	33
KOKKUVÕTE	35
KASUTATUD KIRJANDUS.....	37
LISA.....	41
Intervjuu küsimused.....	41

SISSEJUHATUS

ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikkel 12 (RT II 1996, 16, 56) ja uus Eesti Vabariigi Lastekaitseseadus §5 (RT I, 06.12.2014, 1) kinnitavad, et lapsel on õigus seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ning õigus väljendada oma vaateid. See annab lapsele rohkem võimalust osaleda ka õigusmenetluses. Laps võib osaleda kohtumenetluses erinevatel viisidel, näiteks olles osaline vanemate lahutusprotsessides ja hooldusvaidlustes, ohvri või tunnistajana vägivallategudes või vargustes (Kaldur, Karu, Meior, Käsper, 2015). Õigusmõistmisesse kaasatud laste parimate huvide kaitse vajab aga erilist tähelepanu, laste õiguste teadvustamist lastega tegelevate spetsialistide poolt ning oskust lapsi erinevatesse protsessidesse kaasata (Kaldur jt., 2015). See on olulise tähtsusega, kuna need menetlused võivad igapäevase stressi tekitada. Õigusemõistmise süsteem ja kohtumenetlus üldiselt ning traditsiooniliselt tegelevad inimeste konfliktide lahendamise (nende hulgas ka juhtumid, kus lapse osalus on oluline) ning need ei oma lapsesõbralikku kuvandit. Uuringutulemused kinnitavad, et lapsed ei arva, et nad saavad piisavalt kasulikku ja asjakohast informatsiooni, mis aitab neil mõista nende õiguseid ja menetluse protseduure (FRA II, 2017). Juriidiline suhtlusstiil võib olla lapsele raskesti arusaadav, kuna see on juriidiliselt erialaspetsiifiline. Lisaks näitavad FRA II (2017) uuringutulemused, et lapsed tunnevad, et neil on raske menetlusprotsessides osaleda, kuna nende arvamust ei kuulata piisavalt tähendusrikkalt ära.

Peale selle, et laps peab osalema tema jaoks emotsionaalselt raskete teemade arutelus, näiteks valida tulevase elukoha osas lahutatud vanemate vahel, toimub terve arutelu lapsele võõras kohas ja spetsiifilises keeles. See kõik on lapsele arusaamatu ning hirmuäratav maailm. Süvenemata juriidilistele detailidesse võib öelda, et kuni 20. sajandi viimaste kümnenditeni oli õigusemõistmisesüsteem laste ees üldiselt suletud, lapsed üldjuhul ei osalenud menetlustes (Liivamägi-Hitrov ja Kask, 2016). 20. sajandi teises pooles seoses uue lapsepõlvkontseptsiooni arenguga, mis käsitleb last aktiivse osalejana ühiskonnas siin ja praegu, tekkis ka vajadus üle vaadata ja

arendada laste koht ja osalusõigus õigusemõistmise süsteemis Corsaro (1997). Seetõttu tekkis vajadus muutuste järele, mis kooskõlastab lapse osalemisõiguse ja juriidilise suhtluse. Selle tulemusena hakati arendama niinimetatud lapsesõbraliku õigusemõistmise traditsiooni.

Lastekaitsetöötajatel on menetlusprotsessides oluline roll, mida kinnitab ka Kati Valma (2012), kelle sõnul on Eesti lastekaitsetöötaja paljudes vaidlustes põhiline lapse vajaduste ja heaolu eest seisja ning kokkuvõttes lapse parima huvi kohta informatsiooni koguja ja tõlgendaja. Kohus soovib sageli otsuses tugineda just lastekaitsetöötaja arvamusele (Valma, 2012). Seetõttu on oluline teada, millised on lastekaitsetöötajate kogemused ja teadmised lapsesõbralikust õigusemõistmisest Eestis. 2016. aasta alguses jõustus uus lastekaitseadus, mille eesmärk on lapse õiguste ja heaolu igakülgne tagamine (Lapse õigused ja heaolu, i.a.). Lastekaitseadus kohustab seadma lapse parimad huvid esiplaanile (RT I, 06.12.2014, 1). Selleks on vaja lapsi kaasata ja võtta arvesse iga lapse küpsust, arusaamisvõimet ja juhtumi asjaolusid. Sellest tuleneb ka antud töö eesmärk, milleks on Eesti lastekaitsetöötajate lapsesõbraliku õigusemõistmise tõlgenduse analüüs. Teema on aktuaalne, kuna viimastel aastatel on suurenenud rahvusvaheline huvi lapse õiguste kaitse vastu kohtumenetluses.

Uurimisküsimused lähtudes eesmärgist on järgmised:

Millised on lastekaitsetöötajate teadmised lapsesõbralikust õigusemõistmisest?

Kuidas lastekaitsetöötajad näevad oma rolli lapsesõbraliku õigusemõistmise süsteemis?

Milles näevad lastekaitsetöötajad peamisi puuduseid lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtete jälgimisel täna Eestis?

Töö esimeses osas on esitatud uurimuse teoreetiline raamistik, millele järgneb

uurimuse metodoloogia tutvustus ja analüüs. Töö lõpeb kokkuvõttega.

Soovin tänada enda juhendajat Judit Strömplit, kes läbi oma toetuse ja nõu vastava töö valmidusele kaasasa aitas.

I PEATÜKK: TEOREETILINE ÜLEVAADE

Töö teoreetiline ülevaade on teostatud eelkõige sotsiaaltöö raamistikus, mis antud teema käsitlemisel eeldab viiteid seadusandlusele, kuid töö eesmärk ei ole seaduste analüüs. Kõik järgnevad käsitletavat õigusaktid ja seadused on toodud esile eesmärgiga võimaldada hinnata lastekaitsetöötajate tõlgendusi normatiivseks mõistmiseks. Eesti Vabariigi põhiseadus §3 ütleb, et “riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel ning rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.” (RT 1992, 26, 349). Lisaks kinnitab §123, et Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega (RT 1992, 26, 349).

1.1 Uus lapsepõlve kontseptsioon ja lapsesõbraliku õigusemõistmise vajadus

Lapse kaitse vajadusi nähti ette juba 1925. aasta Genfi deklaratsioonis ja lapse õiguste deklaratsioonis (Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56). Need seadused käsitlevad last eelkõige kui kaitse ja hoolduse objekti. Liivamägi-Hitrov ja Kask (2016) sõnul kaasati eelnevalt lapsi menetlusse harva, kuna levinud oli suhtumine, et nad ei ole tunnustusi andes usaldusväärsed ning nad ei oska end tunnustuse andmisel piisavalt hästi väljendada. Uus lapsepõlve kontseptsioon käsitleb seevastu last kui aktiivset ühiskonna liiget siin ja praegu, mitte eelkõige kui tuleviku täiskasvanut. Kui varasemalt nähti last läbi traditsioonilise arengupsühholoogia, siis uus lähenemine kirjeldab last kui sotsiaalse kompetentsusega vanusele vastavat eksperti, kelle arvamust tuleb usaldada (Mason ja Danby, 2011). Ben-Arieh (2008) sõnul on tähtis hinnata lapse enda subjektiivset arvamust oma heaolu kohta. Selle idee kohaselt ei tule üksnes lapse arvamust arvestada ja mõista tema seisukohti vaid lisaks tuleb teda informeerida kõige suhtes, mis tema ümber toimub. Corsaro (1997) sõnul on laps teadlik oma tunnetest ning soovidest ja tal on seeläbi pädevus ning õigus rääkida

kaasa tema elu kohta käivates küsimustes.

Lapsepõlvesotsioloogilise käsitlus näeb last ühiskonna osalejana sünnist alates, ta on sõltumata isik, kellel on oma viis mõelda, tunda ja näha. Selle kohaselt on lapsel oma õigused, huvid ja tegutsemisviisid. Uus kujutlus lastest, kus neile omistatakse senisest suuremat kompetentsust ja vastutust, on toonud kaasa ka laste õiguste tunnustamise tõusu. Selle kontseptsiooni alusel on tekkinud erinevate erialade spetsialistidel, kes lastega ühel või teisel määral tegelevad uus arusaam lapse osalemisest. Põrdepunktiks laste õiguste käsitlemisel võib pidada ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni (hiljem LÕK), millega on liitunud paljud maailma riigid, nende hulgas kõik Euroopa Liidu liikmesriigid, kaasaarvatud Eesti. LÕK-i keskne õigus on osalemisõigus ning see algab õigusest väljendada oma arvamust eelkõige teda puudutavates küsimustes (Lastekaitseadus, RT I, 06.12.2014, 1). See võimaldab langetada eeskätt lapse heaolu edendavaid otsuseid. LÕK-i artiklites seatud õigustega peab arvestama ka Eesti seadusandlus ja kohtumenetlus. Ben-Arieh (2008) hinnangul võib pidada LÕK-i heaolu mõistmise ja näitajate väljatöötamise normatiivseks aluseks.

Vaatamata lapsepõlve kaasaegsele sotsioloogilisele käsitlusele näitavad lapse õiguste ja vanemluse monitooringu tulemused jätkuvalt vajadust tegeleda lapse õiguste ning vastavate institutsioonide teemalise teavituse ja selgitustööga (2012 ei olnud 23% täiskasvanutest ja 16% lastest varem lapse õigustest kuulnud) (Karu, Turk, Biin, Suvi, 2012). Lisaks peavad täiskasvanud Eestis lapsi pigem ebakompetentseks ning ollakse arusaamal, et laps ei tea, mis on talle kasulik (22% täiskasvanutest nõustus selle väitega ja 42% oli pigem nõus) (Karu jt., 2012). Arusaam lapsest kui kellestki kompetentsest aga on eeldus lapse õiguste, ennekõike osalusõiguste järgimisele, võimaldades teha just lapsest lähtuvaid lapse heaolu edendavaid otsuseid (Laes, Krusell, Reinomägi, Toros, 2013). See annab kinnitust, lapse väärtustamise ja õiguste edendamise on Eestis nii riigi kui ka mittetulundusühenduste tasandil aastaid tegeletud, kuid ühiskonna teadlikkus lapse õigustest ei ole veel piisav (ÜRO laste ... 2015). Lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtteid tuleb veelgi edendada ja

on äärmiselt oluline, et kõik lapsega ühel või teisel viisil kokkupuutuvad isikud neid põhimõtteid teavad ja jälgivad.

1.2 Lapse õigused

Peamine lapse õigusi reguleeriv õigusakt ja maailma kõige ulatuslikumalt ratifitseeritud konventsioon on 1989. aastal vastu võetud ÜRO lapse õiguste konventsioon (Lapse õiguste konventsioon, 1991). Eesti ühines konventsiooniga 1991. aastal, tunnustades sellega põhimõtet, et kõigil lastel on ühesugused õigused. LÕK-i võib pidada lapse heaolu raamistikuks, millega riigid on võtnud endale kohustuse kaitsta ja edendada lapse õiguste põhimõtteid ning parandada laste olukorda riigis (Reinomägi ja Sinisaar, 2014). Lapse õigused on tema heaolust lahutamatud (Reinomägi, Sinisaar, Toros, Kutsar, 2013).

LÕK (Lapse õiguste konventsioon, 1991) on sõnastatud kõigile lastele kehtivad inimõigused: õigus elule, õigus vaimsete ja füüsiliste võimete arendamisele, õigus kaitsele lapse arengut kahjustavate mõjude eest ning õigus pere-, kultuuri- ja sotsiaalelus osalemisele. Need on õigused, mis kehtivad kõigile lastele sõltumata vanusest, soost, rahvusest või muudest tunnustest (Lastekaitse kontseptsioon, 2005). Eesti Vabariigi lastekaitseaduse §11 kohaselt korraldavad riigis lastekaitset Vabariigi valitsus, lastekaitse nõukogu, Sotsiaalministeerium, Sotsiaalkindlustusamet, maavanem ja kohaliku omavalitsuse üksused lastekaitseaduses sätestatud ülesannete alusel (RT I, 06.12.2014, 1).

Lapse õiguste konventsiooni kehtestamisega sooviti rõhutada seda, mida täiskasvanud kipuvad unustama – laps on inimene koos kõigi sellega kaasnevate õigustega sarnaselt täiskasvanule (Lasteombudsman, i.a). Lapse õiguste konventsioon mõistab last õigussubjekti ehk õiguste omajana. See tähendab, et laps on indiviid, kellel on inimõigused ja kellelgi ei ole lapse üle omanikuõigusi, ka vanemal mitte (Lasteombudsman, i.a). Rõhutama on hakatud seda, et laste hääl peab olema

ühiskonnas kuuldav ja arvesse võetud ning lapsed peavad olema kaasatud neid puudutavate otsuste tegemisse erinevatel tasanditel alates perekonnast kuni kõrgema tasandi otsustusprotsessideni (Lister, 2008 viidatud Karu, Turk, Biin, Suvi, 2012 kaudu).

Lapsesõbralik õigussüsteem seab esikohale lapse õiguste austamise ning efektiivse rakendamise, sealjuures arvestades lapse küpsust, mõistmist ja juhtumi ainulaadsust (Euroopa Nõukogu, 2012). Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis novembris 2010. aastal kasutusele lapsesõbraliku õigusemõistmise juhised selleks, et suurendada laste juurdepääsu õigusemõistmisele ning parandada nende kohtlemist selles (Euroopa Nõukogu, 2012).

1.2.1 Lapse osalusõigus

Laste osalusel põhinev lähenemine edendab arusaama lastest kui peategelastest ja õiguste kandjaist, kes on teadlikud oma õigustest, kellel on roll oma vajaduste määratlemisel ja õiguste nõudmisel (Artikkel 12 ... 2016). Laps on oma elu ekspert ning selle kohaselt tuleb lapsi käsitleda ja kohelda oma õiguste täielike omanikena (Euroopa Nõukogu, 2012).

Artiklile 12 (2016) põhiselt on osalus kui protsessi, mis sisaldab vastastikusel austusel põhinevat lapse ja täiskasvanute vahelist info jagamist ja dialoogi. Lastekaitseeadus §5 ütleb, et “igal lapsel on õigus iseseisvaks seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ning õigus väljendada oma vaateid.” (Lastekaitseeadus, RT I, 06.12.2014, 1). Selleks, et saada laiulatuslik pilt, tuleb asetada ennast lapse asemele ning proovida vaadata elu läbi nende endi silmade ja tunnetuse ning lasta neil rääkida kõigil nende elu puudutavatel teemadel. Lisaks on täiskasvanul kohustust julgustada last aktiivselt väljendama oma seisukohti ja vaateid ilma temaga manipuleerimata ja tema allutamiset (Artikkel 12 ... 2016). Lapse ja täiskasvanu vahel peaks tekkima

dialoog, kus mõlemad pooled tunneksid, et nende vaatenurgad ja soovid on ära kuulatud ning võimalused arvesse võetud. Osalus algab lisaks lapse kaasamisega protsessi, see on, „lõputu töö“, ökoloogiline protsess, milles omavahel suhestub hulk lapse elu ja tema vajadusi mõjutavaid elemente (Artikkel 12 ... 2016). Seega on osalus samal ajal nii eesmärk kui ka meetod eesmärgi saavutamiseks (Artikkel 12 ... 2016).

1.2.2 Lapse õigus olla ära kuulatud

Eesti Vabariigi kehtivas Tsiviilkohtumenetlusseadustiku kohaselt ei ole kohtul kohustust alla 10 aastaseid lapsi ära kuulata, ning seetõttu ei ole tagatud, et iga lapse hääl ja arvamus on ära kuulatud (RT I 2005, 26, 197). Vastav õigus on olulise tähtsusega lapse kaasamises kohtumenetlusse. Lapse ära kuulamise juures on oluline, et see toimub turvalises ja sõbralikus keskkonnas, kus kasutatakse asjakohaseid meetmeid arvestamiseks lapse vajadusi (FRA I, 2015). Lapse õigus olla ära kuulatud on tihedalt seotud LÕKi teiste õigustega, näiteks osalusõiguse ja kodanikuks olemise õigusega. Kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele ning selle kohaselt on lapsel õigus väljendada oma arvamust teda puudutavates küsimustes (ÜRO Lapse õiguste konventsioon, 1991). Erilist tähtsust omab see kohtumenetluse juures, kus lapsel peab olema antud võimalus oma seisukohtade väljendamiseks. Lapse mõistmiseks on vajalik, et pööratakse tähelepanu nii tema tunnetele, mõtetele kui ka soovidele. Lapse elu on ainulaadne ja selle mõistmiseks on oluline multidistsiplinaarsus, võtmaks terviklikult arvesse kõiki lapse olukorda puutuvaid õiguslikke, psühholoogilisi, sotsiaalseid ja füüsilisi aspekte (Artikkel 12 ... 2016).

Lapse seisukohtade väärtustamiseks peavad spetsialistid ja ametnikud lapsi kuulama, püüdes aru saada ja tõlgendada nende vajadusi, vaatenurki ja ootusi (Artikkel 12 ... 2016). Selle juures tuleb arvestada, et lõppotsuse eest vastutavad spetsialistid ja ametnikud ning lapse seisukohtade ära kuulamine ja arvesse võtmine ei too tingimata

kaasa otsustamise tulemuse kokkulangemist lapse vaatega (Lapse õigused ja heaolu, i.a.). Lapse seisukohti ära kuulates, tuleb lähtuda tema vanusest ja küpsusest. See ei tähenda seda, et vanema lapse arvamusele on õigustatud vähem tähelepanu osutada kui noorema lapse omale. Pigem tähendab see seda, et spetsialistid ja ametnikud, kes kuulavad lapse seisukohti, peavad hindama laste võimet formuleerida autonoomset seisukohta enda olukorra kohta, olenemata tema vanusest ja arengutasemest (Artikkel 12 ... 2016). Liiv (2006) sõnul on oluline lisaks selgeks teha, kas laps oma arengutasemelt on võimeline oma arvamust kujundama ja seda väljendama. Karu jt (2012) poolt läbi viidud uuringust selgus, et 97% lastest olid arvamusel, et lapsi puudutavates küsimustes tuleb alati küsida laste arvamust.

Seetõttu on oluline suhtlemise stiili ja meetodite valimise puhul arvesse võtta lapse individuaalset isikupära ja võimekust. Tuleb lähtuda printsüübist, et iga laps on ainulaadne ning ainult laps ise saab väljendada, milline on tema elu ja mis on talle oluline.

1.2.3 Lapse õigus teabele

Juurdepääs infole on põhiline, millega kindlustatakse lapse õigus olla ära kuulatud kõikides praktikates ettetulevates küsimustes (Artikkel 12 ... 2016). Suur osa spetsialistidest on veendunud, et ka väga väikeseid lapsi on võimalik informeerida ja selgitada neile protsessi käiku ja seda, miks nende arvamus on oluline (Kaldur jt., 2015) Eduka informatsiooni jagamise tagab spetsialisti arengusühholoogia alased teadmised. Hästi informeeritud lapsed tunnevad iseenda ja kohtusüsteemi vastu suuremat usaldust ja kindlust, kuna see vähendab laste ärevust, mida tõenäoliselt esmakordne kokkupuude heidutava kohtusüsteemiga tekitab (FRA, 2015)

Lapsega suhtlemine peab olema tema arengutasemele vastav ja edastatud info peab olema selgitatud lapsele arusaadavas keeles. Spetsialistid peavad kohandama oma

keelekasutuse ja suhtlusmeetodid lapse arengu tasemele, et valmistada ette õige õhkkond ja keskkond, varuda aega lapse ärakuulamiseks ja olla kindel, et laps mõistab asjakohast infot ning arutletava asja tähendust (Kaldur jt, 2015).

FRA (2015) poolt korraldatud uuringus selgus, et spetsialistid on ühel meelel, et lastele tuleb anda piisavalt teavet ja et isegi väga väikesed lapsed saavad aru oma osaluse tähtsusest.

1.3 Lapse heaolu määratlemine

Lapse heaolu on tugeva ja terve ühiskonna alus. Lastekaitseaduse §4 kohaselt on lapse heaolu lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud (RT I, 06.12.2014, 1). Seda kinnitavad ka Ratnik ja Pajo (2012), kelle sõnul tähendab lapse heaolu hindamine lastega seotud juhtumite puhul seda, et spetsialistide tähelepanu on pööratud lapse vajaduste tagamisele. Selleks tuleb võtta arvesse erinevate lapse elu mõjutavate elementide koosinemist ning lapse subjektiivset nägemust, mida ei tohi segi ajada täiskasvanu enda omaga. Eestis ei ole laste heaolu mõõtmiseks ühest mõõdikute komplekti kokku lepitud ja enamasti ei vaadelda heaolu tervikuna, vaid pigem keskenduvad uuringud ja analüüsid ühele või teisele teemale süvitsi (nt laste tervis, haridus või vaesus) (Reinomägi jt., 2014)

Tuleb lisaks arvestada, et põhiosa laste heaolu määratakse ära kohaliku omavalitsuse (KOV) tasandil (eelarve, töökorraldus, töökohad, ameti-juhendid), seega sõltub laste heaolu ja hoolekanne ennekõike kohaliku omavalitsuse tegevusest, omavalitsusjuhtide ja kohalike poliitikute hoiakutest (Lastekaitse Liit, 2013).

1.3.1 Lapse parim huvi

Lapse arvamus on eriti tähtis, määratlemaks ja hindamaks lapse parimaid huvisid konkreetsetes olukorras. LÕK - i artikkel 3 ütleb, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeametite, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid (RT II 1996, 16, 56). Lapse huvide väljaselgitamisel tuleb lähtuda printsiibist, et kõikides last puudutavate otsuste tegemisel on arvestatud, kuidas vastav otsus last mõjutab. Lapse parim huvi tuleb välja selgitada iga otsuse puhul, mis puudutab last ja selleks tuleb anda lapsele võimalus väljendada oma seisukohti ja sellega otsuse tegemisel arvestada. Valma (2012) sõnul on lapse parima huvi mõiste ebaselge ja mitmeti tõlgendatav, kuid seda saab vaadelda lapse heaolu ja õiguste kogumina. Seega tuleks lapse parima huvi väljaselgitamisel võtta aluseks LÕK tervikuna.

Kõigi last mõjutavate otsuste tegemisel tuleb selgitada välja lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest. Arvamus tuleb välja selgitada iga lapse puhul, leides selleks tema vanust ja arengutaset arvestades sobiva viisi. Siiski ei saa otsustamine põhineda vaid lapse arvamusel, põhjendatud seisukoht kujundatakse kõiki asjassepuutuvaid asjaolusid koos hinnates.

1.4 Probleemi seade

Lapsesõbraliku õigusemõistmise suunised koostati eesmärgiga kaitsta lapsi ja noori teistkordse ohvrikslangemise eest – kohtusüsteemis (Lapsesõbralik õigusemõistmine... 2015). Kohtusüsteemiga kokkupuude võib olla lapsele väga ebameeldiv kogemus ja vastupidiselt peaks see takistuste ja tarbetu kannatuste allikate kõrvaldamise korral olema teisiti.

Kuna liikmesriikide lõikes erinevad laste kaasamise praktikad väga suurel määral ja

lisaks puuduvad ühtsed standardid ja suunised selle kohta, kuidas ja millal tuleks lapsi kohtumenetlustesse kaasata, uuris Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet spetsialistide (FRA I, 2015) ja laste (FRA II, 2017) seisukohti, kas nende menetluste käigus austatakse laste õigusi. Tulemustest selgus, et õigusemõistmine kogu Euroopa Liidus lapsesõbralikumaks muuta, selleks on vaja veel palju ära teha. Kuigi kõik Euroopa Liidu liikmesriigid on võtnud oma kohuseks tagada, et kõikides lapsi mõjutavates toimingutes oleksid esikohal lapse parimad huvid, leidis FRA (2015), et ei järgita alati lapset õigusi. Seetõttu on tähtis tutvustada lapsesõbraliku õigussüsteemi põhimõtteid ja näha, kui vajalikuks lastega töötavad eksperdid neid suuniseid oma igapäevases töös peavad.

Kokkupuude õigussüsteemiga on lapsele tihti ebameeldiv kogemus, mille põhjuseks on ebakindlust tekitav keskkond, eakohase info ja selgituste puudumine ning pikaleveninud menetlused, mistõttu on oluline lapsi igakülgset menetluses osalemisel toetada. Eestis räägitakse üha enam lapsesõbralikust õigussüsteemist ning nende põhimõtete järgimise vajadust kõigis menetlustes. Selleks, et muuta menetlus lapsesõbralikuks on vaja lapsi kaasata ja võtta arvesse iga küpsust, arusaamisvõimet ja juhtumi asjaolusid. Antud töö eesmärk on Eesti lastekaitsetöötajate lapsesõbraliku õigusemõistmise tõlgenduse analüüs.

Uurimisküsimused:

-) Millised on lastekaitsetöötajate teadmised lapsesõbralikust õigusemõistmisest?
-) Kuidas lastekaitsetöötajad näevad oma rolli lapsesõbraliku õigusemõistmise süsteemis?
-) Milles näevad lastekaitsetöötajad peamisi puuduseid lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtete jälgimisel täna Eestis?

II PEATÜKK: METOODIKA

2.1 Metodoloogiline lähtekoht

Käesolev bakalaureusetöö põhineb kvalitatiivsel uurimisviisil. Töö eesmärk on uurida lastekaitsetöötajate tõlgendusi lapsesõbralikust õigusemõistmisest Eestis. Valisin kvalitatiivse uurimismeetodi, kuna Laherand (2008) sõnul annab see võimaluse jõuda uuritava maailmapildini ning selle detailse kirjelduseni. Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab minna vastava teemaga süvitsi, kuna see on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning viiakse läbi uuritavate loomulikus keskkonnas (Laherand, 2008). Mõistmaks paremini lastekaitsetöötajate kogemusi ja tõlgendusi viisin läbi kolm poolstruktureeritud eksperdiintervjuud (vt Lisa).

2.2 Andmekogumismeetod

Töös on kasutatud kolme eksperdi kogemusi ja arusaamu, et välja selgitada, kuidas nad lapsesõbralikku õigussüsteemi näevad. Eksperdiintervjuu annab võimaluse viia läbi intervjuu inimesega, kelle kogemused mõne ala eksperdina on huvipakkuvad (Flick, 2016; viidatud Lepiku jt. kaudu). Kuna töö eesmärk on välja selgitada lastekaitsetöötajate tõlgendusi, siis annab vastav meetod võimaluse koguda selle ala kohta faktiteadmiseid (Kolb, 2008; viidatud Lepiku jt. kaudu).

Lepik jt. (2014) sõnul on poolstruktureeritud intervjuu puhul küll intervjuu küsimused sõnastatud, kuid intervjuu läbiviimisel on võimalik järjekorda muuta ja see annab võimaluse koguda täiendavat informatsiooni, mille jaoks intervjuu käigus võib vajadus ilmned. Valisin poolstruktureeritud intervjuu, kuna see annab võimaluse muuta intervjuu küsimuste järjekorda, kui intervjuueeritav suundub oma jutuga mõne teise teema juurde, mida intervjuu küsimused käsitlevad. Lisaks ei ole küsimuste liik ja arv piiratud ning on võimalik küsida täpsustavaid küsimusi.

Kuna tegemist on kvalitatiivse uurimusega, siis ei saa töö tulemusi üldistada suurema hulga inimeste arvamuseks. Tuleb arvestada, et on kindlasti eksperte, kes omavad teistsugust arvamust.

2.3 Uurimuse käik

Kontakteerusin kõigi osalistega läbi e-maili, tutvustades ennast ja oma uurimustööd. Sobilikud lastekaitsetöötajad leidsin vabatahtlikkuse alusel. Intervjuude läbiviimiseks valmistasin ette intervjuukava, lähtudes soovist saada võimalikult palju kasulikku informatsiooni, mis aitab töö valmimisele kaasa. Intervjuud toimusid kahes Eesti suurlinnas 4. ja 7. aprill. Intervjuud toimusid lastekaitse spetsialistide ruumides ning aja kokku leppides lähtusin neile sobilikest aegadest. Keskelt läbi kestis intervjuu tund aega.

2.4 Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuu läbiviimist tutvustasin intervjuueeritavatele ennast ning selgitasin uurimuse eesmärgi ja olulisust. Uurimuses osalesid kõik osapooled vabatahtlikult. Iga intervjuu alguses selgitasin intervjuueeritavale, et tegemist on vabatahtliku osalemisega ja isikul on võimalik küsimustele soovi korral mitte vastata või vajadusel katkestada intervjuu. Rõhusin, et intervjuu küsimustele vastamisel on oluline intervjuueeritava enda seisukohad ja ei ole õigeid ega valesid vastuseid. Lisaks tutvustasin igale osalejale konfidentsiaalsus nõudeid ja võimalust jääda anonüümseks, mida kõik osapooled soovisid. Anonüümseuse tagab intervjuus öeldu mitte isiksustamine. Küsisin osapooltelt luba kasutada helisalvestit, millega kõik nõustusid. Intervjuu ajal viibisin ruumis intervjuueeritavaga kahekesi.

Lepik jt. (2014) sõnul nõuab intervjuu lõpetamine samasugust sõbralikku suhtlemist nagu intervjuu eel kontakti loomine. Vastavalt tänasin intervjuueeritavaid intervjuuks

leitud aja ja osalemise eest. Lisaks küsisin osapooltelt, kas nad on nõus vastama täpsustavatele küsimustele, kui andmeanalüüsi käigus need tekivad.

2.5 Analüüsimeetod

Analüüsimeetodina kasutasin andmete avatud kodeerimist ja temaatilist analüüsi. Intervjuud salvestasin diktofonile ja transkribeerisin edasiseks analüüsiks. Seejärel kodeerisin ning esialgsete koodide baasil ilmnisid põhilised teemad. Töös kasutavate teemade valimisel lähtusin nii uurimisküsimustest kui ka teooria osas käsitletud valdkondadest.

2.6 Uurija reflektiivsus

Kvalitatiivse uurimise puhul tuleb arvestada, et uurijal võib olla mõju andmete kogumisele ning tõlgendamisele. Kuna ma ei ole varasemalt lastekaitsetöoga kokku puutunud, siis arvan, et see mõjus intervjuu läbiviimisele hästi, hoides ära eelarvamused. Tunnen, et olin kõikide uurimuses osalenud ekspertidega sõbralik ja hinnangutevaba ning andmeid kogudes püüdsin olla võimalikult objektiivne. Vajadusel küsisin täpsustavaid küsimusi. Ekspertid olid väga sõbralikud ja vastutulelikud ning seetõttu algsed hirmud intervjuu läbiviimise ees kadusid.

Intervjuu alguses esines minus hirm, kuna tegemist on enda ala ekspertiga, kes pikalt lastekaitse spetsialistina on töötanud. Intervjuu käigus sain vajamineva julguse ja poolstruktureeritud intervjuu andis mulle võimaluse täpsustada vastuseid ja tekitada kahekõne. Intervjuu käigus oli tunda, et suhtlus muutus järjest rohkem vabamaks. Arvan, et kõiki intervjuusid mõjutas asjaolu, et lastekaitsetöötajad ei olnud varasemalt tutvunud küsimustega. See oli kindel valik tagamaks, et antud vastus on vastava isiku enda arvamus ja mitte kirjandusele tuginev.

III PEATÜKK: ARUTLEV ANALÜÜS

Käesolevas peatükis esitan empiiriliste andmete analüüsi tulemusi ning võrdlen saadud tulemusi kirjandusega. Andmete kodeerimise käigus ilmneseid järgmised olulised teemad: lapse parim huvi, lapse õigus olla ära kuulatud, õigus teabele, lapsesõbralik keskkond ja turvalisus, piirkondade vahelised erinevused, töötajate vähesus, teiste alade spetsialistide teadlikkuse tõstmine. Selleks, et eristada ekspertintervjuust saadud informatsioon autori enda tõlgendusest, esitan tsitaadid kaldkirjas. Lisaks eristan intervjuueeritavaid määratud koodi alusel.

3.1 Lapse parima huvi määratlemine

Lapse heaolu on tihedalt seotud lapse parima huviga. Lastekaitsetöötajate sõnul on oluline parima huvi mõistmiseks hinnata lapse heaolu, arvestades lapse õigustega. Lapse parimatest huvidest lähtumine seisneb lapse õiguste järgimises (FRA, 2015). Spetsialist toob välja, et võrreldes varasemaga on lapsesõbraliku õigusmenetluse suunistest palju räägitud ning on näha positiivset arengut, seadmaks lapse parimad huvid esiplaanile. Näiteks on spetsialistidel eesti keelsed materjalid kättesaadavad ja lisaks on tehtud mitmeid uuringuid ning rahvusvahelisi projekte, kus ka Eesti on olnud osaline. Lapse parim huvi lähtub LÕK-i ühest põhimõttest, mille kohaselt erinevate valikute korral tuleb valida see, mis on lapse jaoks parim. Kuna ei ole võimalik luua kõikehõlmavat ühist hindamisvahendit, mis tagab kõigi laste heaolu korraga, siis on võimalik lähtuda lapse parima huvide elementidest. Selle põhimõtte alusel peavad olema lastel tagatud baasvajadused. Need on elulised vajadused, mis on lastekaitsetöötaja sõnul tagatud läbi toidu, kehakate, turvalise keskkonna ja lähisuhete. Lisaks on nende heaolu elementide kõrval oluline lähtuda lapse arengutasemest. Töötaja toob esile, et heaolu baseerub alati arengul ning arenguvajadusi teadmata ei ole võimalik neid lapsele tagada.

“See on antud lapsele antud olukorras parim lahendus, mis on vaja alati konkreetseid asjaolusid hinnates välja selgitada. Ei ole olemas ühest parimat huvi kõigile lastele. On olemas parima huvi elemendid, mis tuleb alati välja selgitada, neid arvestada ja neid omavahel kaaluda. ./ Arvestades lapse haavatavust ja kindlasti tema vanust pikaajalises perspektiivis.“ (LK1)

Selle kohaselt on lapse parima huvi välja selgitamisel oluline lähtuda pikaajalisest perspektiivist, mis nõuab spetsialistidelt oskust näha otsuste langetamise pikemat mõju lapse heaolule. Lastekaitseaduse §6 kohaselt on oluline ennetada lapse õiguste ja heaolu tagamise ohustavaid riske (RT I, 06.12.2014, 1). Ennetamine hõlmab last ohustavate olukordade ja sündmuste võimalikult varast märkamist ja neile reageerimist, tagades sellega lapse heaolu ja arengut soodustavate kaitsetegurite suurendamist (Lastekaitseadus, RT I, 06.12.2014, 1). On oluline, et erinevate võimaluste kaalumise toimub enne otsuse langetamist.

Tsiviilkohtumenetluses tegeleb lastekaitsetöötaja enamasti vanemate vaheliste tülide lahendamise ja selle keskmesse sattunud lapse huvide väljaselgitamisega. Lastekaitsetöötaja tõi välja, et sellise olukorra puhul tuleb arvesta vanemate materiaalseid võimalusi ning hinnata ka emotsionaalset kontakti, pühendumist ja valmisolekut. Lapse heaolu tagamine algab tihti vanematest, kes loovad vastava keskkonna. Seda ütleb ka lastekaitseadus §7, mille kohaselt lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks on perekond (RT I, 06.12.2014, 1). Seaduse järgi on lapsevanemal või last kasvataval isik esmane lapse õiguste ja heaolu eest vastutaja. Lähtudes lapse õigustest tuleb lisaks lasta ka lapsel väljendada oma arvamust. On tähtis mõista, mida laps ise tunneb ja tahab.

"Kindlasti küsida lapse käest, mida ta ise arvab. Näiteks kus ta kodu on, kellega ta elab, millised ta suhted on ema või isaga või mis see parim oleks lapse jaoks.“ (LK3)

Arvestada tuleb sellega, et lapse arvamuse ei pruugi olla alati lapse parimate huvidega seoses. On olukordi, kus laps ei ole teadlik, mis talle on hea või olukordi, kus ta neid

endale ei teadvusta. Näiteks olukorras, kus lapsevanem tarvitab alkoholi või muid aineid, kuid emotsionaalne kontakt lapse ja vanema vahel on niivõrd tugev ning laps soovib vastava vanemaga koos elada. Sellises olukorras tuleb hinnata, kas laps jätta perekonna juurde või leida mõni muu variant, milleks on näiteks viinaravi või muud sotsiaalprogrammid. Lastekaitsetöötaja räägib sellest, et peab pidevalt kaalutlema väga erinevaid valdkondi ja teemasid, et otsustada, mis on lapsele parim antud olukorras. Lapsekaitsetöötaja lisas, et vastav heaolu küsimus võib kerkida ka olukorras, kus ema on olnud lapse peamine kasvataja, kuid isa materiaalse poole tagaja. Selliste olukordade hindamine võib tekitada ka lastekaitsetöötajal endil segadus, kus ta ei tea, mis on lapsele parim.

"Mida rohkem ma seda tööd teen, seda rohkem ma jään selle küsimuses jänni. // Ma olen viimasel paaril nädalal selle peale hästi palju mõelnud, mis on lapse parim huvi, mina ei tea." (LK2)

Lastekaitsetöötaja öeldu põhjal võib järeldada, et kuigi on olemas mitmeid toetavaid ja suunavaid materjale, ei ole kõik töötajad nende olemasolust piisavalt teadlikud või neil puudub kogemus nende juhiste kasutamiseks. Lastekaitsetöötajad rõhusid eelkõige oma kogemusele spetsialistina, mis tagab neile edu nende igapäevatoos. Selgitamiseks, mis on lapse heaolust lähtuv, peab eelkõige spetsialist tundma huvi lapse vastu.

„Selline huvi ja inimlikkus on selle lapsesõbraliku õigusmõistmise baas.“ (LK1)

Lastekaitsetöötaja sõnul on inimlik suhtlus lapsega see, mis tagab lapsesõbralikkuse menetlusprotsessides. Rääkides lapse elust, tuleb lasta lapsel väljendada, mis on talle oluline, kuna ainult tema teab, milline tema elu on, kuna see on ainulaadne ja lastekaitsetöötaja ei saa öelda, ilma last kaasamata, mis on lapse parimas huvis. Eelnevalt tutvustatud uue lapsepõlve kontseptsiooni alusel on laps aktiivne ühiskonna liige ning ta on oma elu peaosatäitja (Corsaro, 1997). Seetõttu on äärmiselt oluline lapse osalus menetluses ning see annab spetsialistile võimaluse lapse käest küsida,

mis on tema arvamus. Lapsesõbraliku õigussüsteemi põhimõttel ei saa teha spetsialist ennem otsust, kui on lähtunud lapse vaatest ja arvamusest. Lapse osalus otsustusprotsessides on äärmise olulisusega.

3.2 Lapse õigus olla ära kuulatud

Lapsesõbraliku õigusemenetluse juures on tähtis lähtuda lapse enda arvamusest ning oluline on laps ära kuulata. Lapse ära kuulamine on oluline sõltumata lapse vanusest. Lastekaitse spetsialistid on veendumusel, et on võimalik kaasata ka kõige väiksemaid lapsi. Kui laps ei suuda oma arvamust sõnaliselt väljendada, siis arvamuse väljaselgitamisel tuleb arvestada teisi aspekte, milleks on näiteks kehakeel või tema hoiak ühe või teise vanema suhtes.

“Lapse osalemine on keeruline, kui ta on alles väike /.../ aga sellise kaheaastase puhul on juba võimalik aru saada, kuidas ta ühe või teise vanemaga läbi saab, suhtleb, milline on tema kehakeel. Võib öelda, et see on ka lapse arvamus, et ta ikkagi osaleb lõpliku arvamuse kujunemisel.” (LK2)

See näitab, et lapse ära kuulamine algab osalusest, kus tal antakse võimalus ennast väljendada. Osalemise aluseks on tasakaalu leidmine, kus kõik osapooled on ära kuulatud. Tähtis on lisaks pöörata tähelepanu lapse enda öeldule.

“Väiksem laps ikka vaatab emmele otsa ja vaatab issile otsa ja mida emme ja issi tahavad ja häälestub selle järgi. Mis ma sellelt lapselt siis kuulen, ma kuulen ema sõnu võib-olla.” (LK3)

Lastekaitsetöötaja öeldu näitab, et laps on tugevasti mõjutatud oma vanematest ning selle taga võib olla kartus vanemate pahameele alla sattuda. Näiteks kirjeldab lastekaitsetöötaja juhtumit, kus isa ja ema vahel on tekkinud suur vaidlus ning

lapsevanem võtab kergesti positsiooni, kus ta keelab lapsel teise osapoolega suhtluse. Seetõttu võib tekkida olukord, kus lastekaitsetöötaja kodukülastust tehes ei kuule lapse arvamust vaid tekitatud pinge tõttu vastab laps nagu emale/isale meeldib kuulda. Talle tuleb anda võimalus osaleda ja vajadusel kuulata laps ära vanemate juuresolekuta. See hoiab ära olukorra, kus laps on liigeselt mõjutatud oma vanemate arvamusest ning spetsialistil on võimalik selgitada välja lapse tegelik arvamus.

Lapse intervjuerimisel võib esineda olukordi, kus tuleb arvestada nii lapse füüsilise kui ka vaimse erivajadusega. Liivamägi-Hiltrov ja Kask (2016) sõnul võib kerge vaimse alaarenguga lastel esineda suhtlusraskusi, probleeme iseseisvusega, raskusi mõistmise ja eneseväljendusega, siis enne, kui sellist last küsitlema hakata, tuleks tema vanemalt või hooldajalt uurida, millisel tasemel laps toime tuleb, milline on tema arengutase, millised on tema oskused ja võimed ning kuidas oleks parem last julgustada või kiita (mis lapsele meeldib ja mis mitte). Erivajadusega last võib küll olla raske küsitleda, kuid lastekaitsetöötajad on arvamusel, et ka nende laste arvamus tuleb väljaselgitada ning neil on samad õigused nagu teistel kodanikel.

*„././ siis tuleb lihtsal loov olla, kuidagi üritada, püüda, leida mingi viis suhtlemiseks.“
(LKI)*

Sarnaselt erivajadusega lastele tuleb olla loov ka lastega, kes ei soovi ühel või teisel põhjusel suhelda. Sellistel juhtudel kasutab lastekaitsetöötaja teisi vahendeid, näiteks kirjutamist, skaalaid, numbreid, mängimist või kasutab vajadusel tõlgi abi. Liivamägi-Hiltrov ja Kask (2016) toovad esile, et mänguasjade ja muude alternatiivsete abivahendite kasutamise edukus sõltub väga palju sellest, kui mugavalt tunneb end küsitledes intervjuerija. Lisaks tuleb arvestada sellega, et laps võib mängimise või muu tegevuse käigus ennast ära unustada ning temalt ei ole võimalik infot saada. Beebide puhul toob töötaja välja, et on vaja selgitada välja, kes tema ees hoolitseb ja kas tema esmavajadused nagu söök, jook, mähkmed on tagatud. Selline lähenemine aitab luua lapsega kontakti ja aitab lapsel avaldada oma arvamust.

Ära kuulamise puhul tuleb lisaks pöörata tähelepanu sellele, et kui laps viibib ruumis ei tähenda see automaatselt, et ta on menetlusse kaasatud.

„././ näiteks, kui ta istub nurgas ja kõik räägivad temast ja mitte keegi tede ei kuula, siis tegelikult see ei ole kaasamine. Tal peab olema võimalus oma sõna sekka öelda, oma arvamust avaldada. See kõik peab olema tasakaalus.“ (LK1)

Füüsiline kohalolu ei tähenda seda, et laps osaleb, vaid see algab, kui lapsele antakse võimalus enda tundeid väljendada ja sõna sekka öelda. Kaasamise mõte seisneb selles, et lapsel peab olema piisavalt teavet sellel kohta, miks teda ära kuulatakse ning mis tema ümber toimub. Liivamägi-Hitrov ja Kask (2016) toovad välja, et võimalusel tuleb last ära kuulata ühe korra, ühe spetsialisti poolt, vähendades sellega lapsele tekkivat negatiivset mõju. Mida rohkem küsitlejaid peab laps tundma (usaldama, seda enam stressi olukord tekitab ning mida suurem on lapse stress, seda vähem informatsiooni suudab ta anda (Liivamägi-Hitrov ja Kask, 2016)

Lastekaitsetöötajad kinnitavad, et oluline roll on koostööl erinevate spetsialistide vahel, kuid tihti jääb lapse küsitlemine lastekaitse endi õlule. Kuigi lapsesõbraliku õigusemõistmise juures peetakse oluliseks videoärakuulamisi ja kindlate ruumide olemasolu, siis lastekaitsetöötajad leiavad, et tsiviilkohtumenetluses neil vastavaid vahendeid vaja ei ole.

3.3 Lapse õigus teabele

Lapsel on õigus saada menetluse kohta informatsiooni. Mida suurem on laps, seda paremini ta on võimeline arusaama enda õigustest. Kuid ei tohi unustada ära, et vastav õigus kehtib kõigile lastele, sõltumata lapse vanusest ja erivajadusest. Teabe jagamise korral on oluline arvestada lapse vanusest tulenevaid võimeid ja oskuseid. Seetõttu on tähtis, et spetsialist omab arengupsühholoogia alaseid teadmisi ning lisaks oskust valida õige suhtlusviis. Näiteks, mida väiksem on laps, seda lihtsamaid lauseid kasutada.

“Ma arvan, et see oleneb lapse vanusest ja tema erivajadusest, et kui palju ta on võimeline informatsiooni vastu võtma. Mida väiksem laps, seda lihtsamalt me selgitame. /.../ Mida suurem ta on, seda jõukohasem see on talle, väiksemale lapsele mul ei ole tõenäoliselt nagu mõtet neid suhtluskorra eeskirju ette lugeda.” (LK1)

Spetsialistid leiavad, et väikelapsele on oluline anda piisavalt teavet selle kohta, miks ta on protsessi kaasatud, mida temalt oodatakse ja tema roll, kuid juriidiliste nüanssidest pigem ei laskuta. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (2015) uuringutulemused näitavad, et lapse küpsuse määratlemine on küll olulise tähtsusega, kuid Euroopa Liidu liikmesriikidel puuduvad ühtsed kriteeriumid, mille järgi seda määratleda. Seetõttu võib iga spetsialist hinnata lapse küpsust oma äranägemise järgi. See loob olukorra, kus info jagamise sõltub iga täiskasvanu tõekspidamistest.

Lisaks on oluline teada, millist infot lapsed menetluse järgselt saavad. Intervjuust selgus, et Eestis toimub lapse kohtujärgset toetamist ja nõustamist harva. Sageli ei informeerita lapsi isegi menetluse lõppemisest ja tulemustest. Tihti jääb teavitamine lapsevanemate endi õlule, kuid lapsevanem ei pruugi olla alati teadlik ja piisavalt pädev info jagamisel. Lisaks ei saa olla kindel, et lapsevanem on alati erapooletu või ohutu lapse suhtes.

Nii kriminaal- kui ka tsiviilõiguse riiklikud raamistikud on tavaliselt liiga üldised ega täpsusta, kes peab last teavitama (Lapsesõbralik ... 2016). Ka see viitab, et spetsialistide seas võib teabe jagamine kõvasti erineda, jättes lapsed sageli piisava teabeta. Liikmesriigid ja vajaduse korral ka Euroopa Liit peaksid tagama spetsialistidele selgete eeskirjade ja suuniste koostamise laste teavitamise kohta, et kindlustada ühtne ja standardne lapsesõbralik käsitlusviis (Lapsesõbralik ... 2016). Lapse informeerimine omab olulist rolli, kuna teavitamise ära jätmise korral ei saa laps toimuvast aru, nad hirmunud, mis omakorda viib koostöö- ja suhtlusprobleemideni.

3.4 Lapsesõbraliku keskkonna ja turvalisuse loomine

Lastekaitsetöötaja leiab, et õige keskkonna valimine, kus laps ennast hästi tunneb, on vajalik, et saavutada lapsega hea kontakt. Selleks kohaks on soovituslik valida lapsele harjumuspärane koht, milleks on näiteks kodu, kool, lasteaed.

„Minu kogemus on see, et mulle väga meeldib lapsega tema kodus vestelda. Ma arvan, et see õnnestub kõige paremini, nii, et kui ta oma õhkkonnas, ma arvan, et ma saan temaga parema kontakti. Ma ei kutsu last kunagi siia ruumidesse, lapsega ma enamasti räägin ikka tema harjumuspärasel keskkonnas.“ (LK3)

Lastekaitsetöötaja on seisukohal, et lapsevanem on esmane keskkonna looja, vastavalt oma võimalustele, et see oleks lapse arengut ja kasvamist toetav. Kindlasti sõltub sobiliku keskkonna valik sellest, milline on vastav suhtlusteema. Näiteks tõi lastekaitsetöötaja esile, et suitsiidse käitumise puhul võib ta soovida vältida ruumis olekut ja eelistab suhtlust pargis või muus kohas. Sama kehtib ka väärkoheldud lapse puhul või hooldusvaidluste korral. Lapse teab kõige paremini, millises keskkonnas ta nõus suhtlema on.

„Seda tuleb vaadata kui tervikut, kui seal on isa ja ema vahel väga suur vaidlus, et ema ütleb, et laps ei peaks üldse isaga suhtlema, et kus ma selle lapsega siis kohtun. Kui ma kohtun ema kodus, koos emaga, siis laps on väga suure pingel all, sest ta peab vastama ikkagi nii nagu emale meeldib kuulda. /Võib-olla suurem laps juba julgeb öelda, mis ta päriselt ise mõtleb, ta võib-olla teab, mida ta päriselt tahab. Et ma peaksin ikkagi leidma ka veel mingi teise kohtumise, kus koos teise vanemaga või siis neutraalse koha, kus ta saab ta ise olla./“ (LK1)

Tähtis on anda lapsele võimalus ise otsustada, kus ta ennast hästi tunneb. Sobiva keskkonna valimine sõltub lapse iseloomust. Enamasti on see lapsele tuttav ja tema loomulik keskkond. Lisaks võib lapse käitumist ja turvatunnet mõjutada ka suhtluskord vanematega. Seetõttu on oluline kuulata ära last mõlemas kodus.

„././ saab mõelda, et mis võib olla selle lapse jaoks parim ja turvalisem keskkond aga vahel saab seda lapse käest küsida, et ega mina ei pruugi teada, mis on selle lapse jaoks turvaline keskkond. Ma võin mööda panna, kas see on kodus või on see koolis või on see on hoopiski kuskil pargis või on siin ././” (LK1)

Tähtis on välja selgitada, kuidas laps ühes või teises keskkonnas käitub. Kindlasti ei tohi ära unustada, et mida suurem on laps, seda lihtsam on lapse käest küsida tema enda arvamust, kus ta kohtuda soovib ja kus ta ise arvab, et ta ennast hästi tunneb. Väiksema lapse puhul on oluline märgata käitumuslike aspekte. Ka lapse keskkonna valimisel tuleb lähtuda teadmisest, et laps on oma elu ekspert, kes teab, mis on talle hea.

“Kui me viime vestlust läbi kontoris, siis see keskkond peab kindlasti olema lapsesõbralik, me vestleme koridoris lastenurgas vahel, kus saab joonistada, kus saab mängida ././ kui mul on vaja rääkida ütleme kolmeteist, neljateist aastase noormehega, siis ma ei saa minna sinna nurka, see on väga lapsepärane nurk. ././ austada lapse vanust, et kui ma viin teismelise lapse sinna mängunurka, siis ta võib arvata, et ma peangi teda mingisuguseks väikseks titeks ja ei võta teda nagu võrdne-võrdsega.” (LK1)

Lastekaitsetöötaja ei arva, et kindlate ruumide olemasolu tagab lapse heaolu või loob turvalise keskkonna. Kaasamise aluseks on tasakaalu leidmine, kus kõik osapooled on ära kuulatud ning nende arvamus arvestatud.

3.6 Peamised probleemid

Järgnevalt tutvustan lähemalt intervjuus selgunud peamiseid probleeme, mida lastekaitsetöötajad lapsesõbraliku menetlemise juures näevad.

3.6.1 Erinevused piirkondades

Uuringus osalenud lastekaitsetöötajate arvates lapse parimate huvide välja selgitamist võib mõjutada ka Eesti eripiirkonnad. Paljudes väikestes omavalitsustes teevad lastekaitsetööd hoopis sotsiaaltöötajad, kes tegelevad ka eakate ja puuetega inimestega ning täidavad lisaks muid ülesandeid.

„Väiksemas omavalitsuses ei pruugi olla eraldi lastekaitsetöötaja vaid on sotsiaaltöötaja ja ta tegeleb sünnist surmani kõikide kliendigruppidega. Kui tal siis tuleb üks juhtum, kolme aasta jooksul, siis tal on seda keeruline lahendada, kuna teadmiseid ja kogemusi on vähe.“ (LK3)

Keerukamate juhtumite esinemise korral võib üksnes sotsiaaltöö haridusega inimesel tekkida raskuseid, kuna kliendirühmi on palju, kellele keskendutakse. Seetõttu jääb vähe aega perekondade korrapäraseks jälgimiseks ja nõustamiseks, mis kahandab võimalusi probleemide varaseks märkamiseks ja tagajärgede leevendamiseks. Riigikontrolli 2013. a korraldatud auditist ilmnas, et eraldi töötab lastekaitse spetsialist vaid 38% omavalitsustes. Kohalike omavalitsuste toetamiseks on loodud Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse üksus, kes toetab kohalikke omavalitsusi arengutegevustes ja üksikjuhtumite lahendamisel (Lapse õigused ja heaolu, i.a.).

Lisaks ilmnas Riigikontrolli auditis (2013), et ülekoormatuse tõttu ei jää töötajatel aega minna probleemide lahendamisele süvitsi või jääda toimingutega hiljaks ning sekkutakse alles siis, kui probleem on arenenud kaugele.

„Suures omavalitsuses on väga palju erinevaid menetlusi ja erinevad menetlused annavad kompetentsust. Ühest küljest kompetents ja keerukad juhtumid nagu annavad palju kogemust aga teisest küljest, kui väga kiire on, siis sa ei saa oma kogemust ja head praktikat alati rakendada, tormad vaid siia ja sinna.“ (LK1)

See näitab, et murekohaks ei ole üksnes väikesed omavalitsused vaid kõigi

omavalitsuste lastekaitsetöötajate töömahu kasv. Ülekoormus võib kaasa tuua töö kvaliteedi languse ja lapsed ei pruugi saada õigeaegset ja kvaliteetset abi. Ülekoormusest võib tekkida olukord, kus lastekaitsetöötajal on liiga vähe aega oma arvamuse kujundamiseks ja kohtule esitamiseks. Selle tulemusena ei pruugi menetluse käigus lapse parim huvi kohtuni jõuda.

„Kohtuasju on palju tulnud juurde. ./ Iga aastaga tuleb kakskümmend kuni kolmkümmend lugu juurde. Inimesed on teadlikumad oma õigustest ./ sellest kõigest kerkib üles see suur arv.“ (LK2)

Tänu teadlikkuse kasvule on suurenenud töötajate koormus. Lisaks on tekitanud mure ka asjaolu, perekond ühest kohast teise kolib.

“Tallinna sotsiaal- ja terviseamet on aastaid rääkinud, et see ei ole päris õige, et kui pere liigub ühest linnaosast teise, siis ta satub hoopis teise mõjupiirkonda.“ (LK 2)

Riigikontrolli (2013) arvates tuleb seejuures tõsiselt kaaluda seaduse tasemel normide kehtestamist, mis nõuaksid, et iga laps oleks kindla lastekaitsetöötaja vastutusalas sõltumata sellest, millises omavalitsuses laps elab. Lastekaitseaduses ei määratleta numbriliselt kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate miinimumarvu, kuid esitatakse ühtsed ja ühetaolised nõuded lastekaitsetöötajaile, st millise ettevalmistusega isikud võivad riigi ja kohalikul tasandil lastekaitsetööd teha.

3.6.2. Töötajate vähesus

Tänu sellele, et kohtumenetluste arv iga-aastaselt tõuseb, tunnevad töötajad, et neil on liiga palju juhtumeid korraga lahendada. Probleem seisneb selles, et töötajaid on vähe ning juhtumi menetlusteks määratud aeg on lühike.

„./ hetkel on mul vaja nädala jooksul teha neli kohtu arvamust ja aeg jääb jube

väheks, selleks, et süveneda, see ei kõla hästi absoluutselt aga ma olen ka teiste linnaosade lastekaitsetöötajatelt sama kuulnud. Näiteks tähtaeg on esialgseks õiguskaitseks viis päeva, see on sulle täiesti võõras pere. ./ viie päeva jooksul saad tuttavaks emaga, isaga, lapsega./ ja saab muu hulgas vormistada ära arvamuse. Et seda aega on niivõrd vähe, et ei jõua kaasata nagu reaalne olukord on selline, kurb.“ (LK2)

Lastekaitsetöötaja selgitab, et neil on juhtumite keerukust arvestades liiga vähe aega, et maksimaalselt keskenduda lapse heolule. Töötaja koormuse alla võib saada kannatada nii nende professionaalsus kui ka lapse kaasamine protsessi. Töötaja hinnangul ei ole see üksnes lastekaitsetöötajate murekohaks vaid on tegemist laialdase probleemiga süsteemis, mis tekib töötajate vähesus arvelt.

„Ma näen, et kohtunikud on täpselt selle sama asjaga hädas, mis meiegi, et ka neil on tohutu koormus. Tõenäoliselt ka nemad ei suuda täielikult süvendea, seda on tunda.“ (LK2)

Ühiskonnas on inimesed järjest teadlikumad oma õigustest ja pöörduvad üha enam nii lastekaitse kui ka teiste spetsialistide juurde, soovides saada konsultatsiooni. Tegemist on positiivse tagajärjega, mida on võimalik töötajate arvu suurendamisega vähendada.

„Meid peaks olema kordades rohkem, see koormus on liiga suur. Peab olema valmisolek koheselt reageerima, siis see ehk tagab laste üldisema heaolu. Aga see saab ennekõike alguse vanematest, laste perest ja tegelik suund on laialdasem ühiskonnas. Lapsevanemad on muutunud teadlikumaks ka ise. Pöörduakse igasugustes küsimustes, mis lapsi puudutavad üha julgemalt lastekaitse poole, et saada nõu, konsultatsiooni. Kui need protsessid ja sekkumised algaksid sedapidi, pigem, mitte sellest, et me saam teada, et keegi on hädas. Ennetus töö on väga oluline, kuid kuivõrd see välja paistab. Me võime seda ennetustööd teha aga kui lapsevanem ei võta seda infot vastu, siis ei ole sellest kasu.“ (LK 3)

Töötaja sõnul on tähtis tõsta ühiskonna teavet ning tegeleda aktiivselt ennetustööga, et vältida järjest enam juhtumeid, kus lastekaitsetöötaja peab omavoliliselt sekkuma. Oluline on, et inimesed teadvustaksid rohkem lapse õigusi ning seeläbi saab hoida ära negatiivsete juhtumite rohkust ning töötajate ülekoormust.

„Eks alati võiks ju olla iga juhtumi jaoks rohkem aega aga selle koormusega, mis on, sellega tuleb teha parim. See ei tähenda nüüd seda, et ma selle lapsega ei kohtu, et kuna mul on siin nii palju juhtumeid, ikkagi ma pean järgima neid põhimõtteid, ma pean tegema parimal viisil seda kõike, nii hästi kui ma oskan ja suudan. Alati endale prioriteete seadma, et kuidas oma aega jagada.“ (LK 1)

Kuigi juhtumeid on palju, siis on oluline ajaplaneerimise oskus. See, et on korraga palju juhtumeid, ei tähenda sugugi seda, et töötajal on õigus vähem lapsele keskenduda ja jätta tema arvamus kuulmata.

3.7 Teiste alade spetsialistide teadlikkuse tõstmine

Lastekaitsetöötaja tunneb, et lapse parimate huvide esikohale seadmine on üks tema tööd läbiv põhimõte, mille täitmist tema tööülesanded igapäevaselt nõuavad.

„././ ma olen nende põhimõtetega kursis ././ et see ei ole midagi uut, see on võib-olla normaalne. Normaalsest asjast on vahest keeruline rääkida, sest see on ongi lihtsalt nii normaalne.“ (LK1)

Töötaja väljendab, et lapsesõbraliku õigussüsteemi põhimõttega tegelemine on lastekaitsetöötajate kohustus, mis kinnitab ka lastekaitseeadus. Seetõttu arvab lastekaitsetöötaja, et lapsesõbraliku õigussüsteemi arengu jaoks on vajalik tõsta erinevate erialade esindajate teadlikust nii lastekaitsest, lasteõigustest kui ka lapse parimast huvist. Lastekaitsetöötaja leiab, et valdkond, kuhu lapsesõbralik menetlus jõudma peab on palju laiem kui ainult kohtumenetlus. Lapse osalemine peaks leidma

kajastust ka teiste erialade spetsialistide poolt.

"See on laiem valdkond, erinevate valdkondade vaheline koostöö, spetsialistide teadlikus lastekaitsest, lasteõigustest ja lapse parimast huvist. Kuidas seda käsitleda ja kuidas menetleda. See võiks jõuda selleni." (LK1)

Kohtusüsteem, läbi tsiviil- ja kriminaalmenetluse on ainult üks osa, milles lapsesõbralik lähenemine võiks olla kajastatud. Kohtusüsteemiga puutub kokku ainult üks osa lapsi. Nende varju jäävad muud menetlused, kus peaks sammuti toimuma laste parimate huvide väljaselgitamine. Lastekaitsetöötaja toob esile näiteks koolis lapse õppetööst eemaldamise või lapse kokkupuude õppenõukoguga, ka nende menetluste juures on oluline lapsesõbralike põhimõtete teadmine ja rakendamine. Lisaks on vaja koguda andmeid ka näiteks meditsiini valdkonnast. Lapsesõbraliku menetluse uurimine peab jõudma kaugemale kui lastekaitse, kus lapse parimate huvide esikohale seadmine on eeldus. Lapsesõbraliku õigussüsteemi arengut ei saa võtta iseenesest mõistetavana, see on lai valdkond, mille areng võtab aega. See kui kiiresti need põhimõtted jõuavad erinevate menetlusteni ei ole teada, kuid selle edendamiseks tuleb tegeleda ja teadmiste edasi andmisel on tähtis roll.

Sellest, et osapooled lapsesõbraliku õigussüsteemi põhimõtetest on kuulnud, ei piisa. On vaja tõsta nende teadlikust selliselt, et neil on omandatud praktilised oskused, mida vajadusel oskavad nad kasutada. Selleks on vaja erinevate juhiste olemasolu erivaldkonna spetsialistidele. Näiteks tõi lastekaitsetöötaja välja olukorrad, kus laps räägib koolis või lasteaias, perearstile või psühholoogile väga keerulisest olukorrast peres, et kuidas abivajajast lapsest teatamine käib ja kui laps teda keelab, kuidas ta siis käitub. Lapsesõbraliku põhimõtete areng peab jõudma selleni, et meil on rohkem teavet sellistest protsessidest.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö sisuks oli tutvustada lapsedõbraliku õigussüsteemi põhimõtteid läbi Eesti lastekaitsetöötajate perspektiivi. Uuringutulemused näitavad, et lastekaitsetöötajad lähtuvad oma töös kehtivast Lastekaitseadusest, kus neil on kohustus seada lapse parimad huvid esiplaanile. On mitmeid juhiseid ja regulatsioone, mis lihtsustavad lapse heaolu määramist, kuid endiselt ei kasuta kõik osapooled neid. Kuna iga lapse lugu on ainulaadne, siis selgus, et töötajatel võib valmistada raskust erinevate olukordade hindamine. Heaolu väljaselgitamisel tuleb lähtuda erinevate elementide koos esinemisest ning seetõttu võivad otsustusprotsessid olla tihedalt seotud töötaja enda arvamuse ja hoiakutega.

Töötajad leiavad, et tähtis on lähtuda otsuste tegemisel lapse vanusest, arengust ja arvestada ka muid lapsi mõjutavaid faktoreid. Lastekaitsetöötajate roll menetlusprotsessides on oluline, kuid töötajad leiavad, et lisaks on tähtis positsioon vanematel. Vanemad võivad oma käitumisega määrata, kui lapsedõbralik menetlus on. See omakorda nõuab spetsialistide professionaalsust ning oskust erinevaid olukordi hinnata. Lastekaitsetöötajad tunnevad, et igal lapsel on õigus ennast väljendada ja osaleda menetluses, seetõttu on vaja anda hääl ka lastele, kes seda väljendada ei saa. Näiteks erivajadusega lapsed, beebid. Lastekaitsetöötajad seisavad selle eest, et igal lapsel oleks võimalik menetluses osaleda, kuulates neid ära, andes eakohast teavet ning luues turvaline keskkond.

Tänu menetluste arvu kasvule on peamiseks murekohaks töötajate arvu vähesus ning seetõttu võib tekkida töötajatel ülekoormus. Ülekoormuse tulemusena võib tekkida olukord, kus abivajav laps ei saa piisavalt kiiresti abi. Lisaks võivad erinevused esineda eri piirkondades, kus peamiselt töötab lapsega sotsiaaltöötaja, kellel on kliente väga erinevatest sihtgruppidest. Samas toodi välja, et suurema kompetentsuse omamine ei anna alati eelist, kuna suuremates linnades on juhtumeid rohkem.

Intervjuu tulemustest selgus, et lastekaitsetöötajad peavad lapse esikohale seadmist

enda töö lahutamatuks osaks ja seetõttu võiks edaspidine suund olla teiste erialade spetsialistide teadlikkuse uurimine, näiteks meditsiinivaldkond. Tähtis on, et kõik menetlused, millega laps kokku puutub on lapsesõbralikud. Lapse heaolu esile seadmine peab toimuma kõigis menetlustes, seda nii koolis õppetööst eemaldamises või lapse kokkupuude õppenõukoguga kui ka juhtudel kui laps ise otsib abi.

KASUTATUD KIRJANDUS

Artikkel 12. Laste osalusõigus ja alaealisi käsitlev õigussüsteem. Teooria ja praktika (2016).http://www.defenceforchildren.it/files/Twelve_handbook_Estonian.pdf (01.05.17)

Ben-Arieh, A. (2008). *The Child Indicators Movement: Past, Present and Future*. – *Child Indicators Research*, Vol 1, pp 3–16.

Corsaro, W. A. (1997) *The Sociology of Childhood*. Pine Forge Press, Thousand Oaks

Eesti Vabariigi põhiseadus. (RT 1992, 26, 349). <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949> (30.05.2017)

Euroopa Nõukogu (2012). *Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta*. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/10/juhis.pdf> (01.05.2017)

European Union Agency for Fundamental Rights (2017). *Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States*. doi:10.2811/611846

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2015). *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*. FRA. Doi: 10.2811/91391

Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research* (3rd ed.). Los Angeles etc.: SAGE Publications.

Kaldur, K., Karu, M., Meior, M., Käsper, K. (2015). *Child Participation in Justice Report Estonia*, 2012. Social Fieldwork Research. Tartu. Institute of Baltic Studies.

Karu, M, Turk, P., Biin, H., Suvi, H. (2012). *Lapse õiguste ja vanemluse monitooring*. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Tallinn. Praxis

Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk OÜ

Lastekaitse kontseptsioon. (2005). Sotsiaalministeerium.

https://www.riigikantselei.ee/valitsus/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/LASTEKAITSE_20KONTSEPTSIOON_201_plik.pdf (21.05.2017)

Lasteombudsman (i.a). Õiguskansler. <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapseoigused-jakohustused> (16.05.17)

Liiv E. (2006). *Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses*. Juridica, 4, 257-261.

Laes, T-L., Krusell, S., Reinomägi, A., Toros, K. (2013). Laps erikeskkondades. D. Kutsar, Pöder, K. (toim) *Lapse heaolu* (lk 13-31). Tallinn: Statistikaamet.

Lastekaitse seadus. (RT I, 06.12.2014, 1). <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS> (17.05.2017)

Lapse õigused ja heaolu. (i.a). Sotsiaalministeerium. <https://www.sm.ee/et/lapseoigused-ja-heaolu-0> (25.05.2017)

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/intervjuu> (20.05.2017)

Liivamägi-Hitrov, A., Kask, K. (2016). *Lapse küsitlemise käsiraamat*. <http://www.kriminaalpoliitika.ee/lapsekysitlemisekasiraamat> (25.05.2017)

Mason, J. ja Danby, S. (2011). *Children as Experts in Their Lives: Child Inclusive Research*. Child Indicators Research, 4 (lk 185–189).

Poopuu, T. (2014) Uus lastekaitse seadus ootab rakendamist. Sotsiaaltöö 6. (10.05.2017)

Ratnik, M., Pajo, M. (2012). *Lapse heaolust lähtumine lastekaitsetöös*. Sotsiaaltöö, 3, 29-30.

Reinomägi, A., Sinisaar, H. (2014). *On aeg vaadata laste heaolu laiemalt*. Sotsiaaltöö, 3, 42-46.

Reinomägi, A., Sinisaar, H., Laes, T-L., Krusell, S., Ilves, K., Abel-Ollo, K. (2014) *Lapse heaolu mõõtmise käsitus*. Tallinn: Statistikaamet.

Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Kutsar, D. (2013). *Lapse õigused ja heaolu*. D. Kutsar, Pöder, K. (toim) *Lapse heaolu* (lk 7-12). Tallinn: Statistikaamet.

Riigikontrolli aruanne Riigikogule (2013), *Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades*. http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/RKTR_2272_2-1.4_2038_001-2.pdf (14.05.2017)

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I 2005, 26, 197). <https://www.riigiteataja.ee/akt/13261659> (31.05.2017)

Valma, K. (2012). *Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguste vaidlustes*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, sotsiaaltöö instituut.

ÜRO Lapse õiguste konventsioon. (RT II 1996, 16 56).
<https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> (21.05.2017)

LISA

Intervjuu küsimused

Sissejuhatus

Kui kaua olete töötanud lastekaitsespetsialistina?

Milline on Teie haridus?

Kuidas Te ennast spetsialistina tutvustate?

Praktika – põhiosa

Milliseid teadmiseid peate oluliseks töös lastega? Millist haridust vajavad spetsialistid, kes töötavad lastega?

Kuidas te määratlete lapsesõbralikku õigussüsteemi spetsialistina?

Keskkond

Kuidas luua lapse jaoks sõbralik keskkond? Millised on lapsesõbralikud viisid lapse kaasamiseks?

Kuidas tagada laste kaitse ja turvalisus? Millised on head praktikad?

Küsimused töö kohta:

Mida tähendab lapse esindamine kohtus? Milliste juhtudel esindate lapsi Teie ja millistel hetkedel advokaat/jurist?

Infomeeritus

Millise tähtsusega on lapse kaasamine?

Millist infot lastele jagada ? Kuidas last informeerida?

Kuidas teab laps, mis on talle parim?

Kuidas annab alaealine kinnitust, et ta saab oma õigustest aru?

Kuidas tagatakse laste võrdne kohtlemine õigussüsteemis?

Kus toimuvad lastega kokkusaamised? Kas peate vajalikuks eraldi ruumide olemasolu, kus lapsi ära kuulata?

Info

Kuidas jälgivad teie hinnangul teise valdkonna spetsialistid lapsesõbraliku

õigussüsteemi põhimõtteid?

Kuidas uus lastekaitseseadus lapsesõbraliku õigussüsteemi arengut toetab?

Mida teate Eesti eripiirkondade spetsialistide kompetentsist?

Kuidas hindate lapsesõbraliku õigussüsteemi põhimõtete jälgimist Eestis? Kuidas hindate arengut Eestis

Millised on peamised puudused tagamaks laste parimad huvid? Millised on järgmised sammud, mida tuleb teha süsteemi parandamiseks?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kersti Hausenberg,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Lastekaitsetöötajate tõlgendus lapsesõbralikust õigusemõistmisest Eestis” mille juhendaja on Judit Strömpl.,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 01.06.2017